

Sygn. akt I ACa 620/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 10 października 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Katowicach I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący :	SSA Małgorzata Wołczańska
Sędziowie :	SA Barbara Owczarek SO del. Tomasz Ślęzak (spr.)
Protokolant :	Anna Wieczorek

po rozpoznaniu w dniu 10 października 2013 r. w Katowicach

na rozprawie

sprawy z powództwa K. W.

przeciwko A. K.

o ustalenie i wydanie ewentualnie o ustalenie

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Katowicach

z dnia 15 lutego 2013 r., sygn. akt II C 264/12

1) oddala apelację;

2) zasądza od powoda na rzecz pozwanej 2700 (dwa tysiące siedemset) złotych tytułem kosztów postępowania apelacyjnego.

I ACa 620/13

UZASADNIENIE

Powód K. W. wniósł pozew przeciwko A. K., domagając się ustalenia nieistnienia weksła wystawionego przez powoda na zlecenie pozwanej w dniu 8 czerwca 2011 r. oraz zasądzenia kosztów postępowania.

W uzasadnieniu tego żądania powód podał, że weksel ten stanowił zabezpieczenie notarialnego porozumienia, jakie zawarte zostało pomiędzy nim a M. H. , E. H., A. K. oraz I. W.. Wcześniej, dnia 6 listopada 2009 r., powód zawarł z M. H., E. H., A. K. umowę notarialną, na podstawie której nabył udziały w nieruchomości położonej w M. , za łączną kwotę 2.374.500 zł. W dniu zawarcia umowy sprzedający potwierdzili odbiór od powoda kwoty 479.000 zł zadatku.

Pozostała część miała być uiszczona do dnia 15 grudnia 2009 r. W związku z niedotrzymaniem przez K. W. warunków umowy i brakiem zapłaty w umówionym terminie, M. H., E. H. i A. K. złożyli oświadczenie o odstąpieniu od umowy sprzedaży. Celem polubownego zakończenia sporu, strony umowy zawarły porozumienie w dniu 8 czerwca 2011 r. w którym ustaliły, że w przypadku zapłaty przez K. W. na rzecz M. H., E. H. i A. K. kwot po 50.000 zł (łącznie 150.000 zł) w terminie do 14 czerwca 2011 r. oraz kwot po 29.000 zł (łącznie 87.000 zł) w terminie do 15 października 2011 r. na rachunek bankowy A. K., wszelkie roszczenia M. H., E. H. i A. K. zostaną zaspokojone i strony nie będą mieć względem siebie żadnych roszczeń z tytułu umowy z dnia 6 listopada 2009 r. Celem zabezpieczenia tego roszczenia, powód i jego siostra I. W. wystawili (każde z osobna) weksle opiewające na kwoty po 79.000 zł na M. H., E. H. i A. K., z klauzulą „bez protestu”. W punkcie (...) porozumienia strony postanowiły, że w przypadku niewpłynięcia do dnia 14 czerwca 2011 r. do godz. 18.00 na rachunek bankowy A. K. kwoty 150.000 zł, ugoda ta wygasa, nie wywołuje skutków prawnych i uważa się ją za niebyłą, bez potrzeby składania dodatkowych oświadczeń. Ponieważ warunek ten nie spełnił się, ugoda wygasła, a wraz z nią, zdaniem powoda, wszelkie dokonane zabezpieczenia, w tym weksel wystawiony przez powoda na rzecz pozwanej. Powód wywodził, że brak jest podstaw do uznania, iż przedmiotowy weksel istnieje w obrocie prawnym, skoro przestała istnieć ugoda jako źródło zobowiązania wekslowego.

Następnie powód wniósł o zobowiązanie pozwanej - w przypadku stwierdzenia nieistnienia weksla - do wydania dokumentu powodowi oraz zgłosił żądanie ewentualne, na wypadek uznania powództwa zasadniczego za niedopuszczalne, domagając się ustalenia nieistnienia zobowiązania wynikającego z weksla.

W odpowiedzi na pozew pozwana wniosła o oddalenie powództwa i zasądzenie kosztów postępowania. Zarzuciła, że w polskim porządku prawnym nie ma podstaw prawnych do formułowania żądania nieistnienia weksla, art. 189 k.p.c. dotyczy tylko ustalenia istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, a ponieważ weksel istnieje, nie można domagać się ustalenia, że jest przeciwnie. Pozwana podniosła także, że niemożliwym jest wytoczenie powództwa o ustalenie nieistnienia zobowiązania z weksla z powołaniem się na okoliczności ze stosunku podstawowego. Zaakcentowała, że powód nie podnosi zarzutów co do ważności weksla. Z abstrakcyjnego charakteru weksla wynika brak konieczności wykazania przez wierzyciela wekslowego istnienia podstawy tego zobowiązania w stosunku cywilnoprawnym łączącym wystawcę weksla i remitenta. Ochrona dłużnika wekslowego oparta na uprawnieniach wynikających z art. 10 i 17 prawa wekslowego może mieć miejsce wyłącznie w drodze zarzutów o zapłatę z weksla. Podniesienie zarzutu ze stosunku podstawowego nie może mieć miejsca poza procesem wekslowym. Pozwana stwierdziła także, że powódka podważa obowiązywanie umowy rodzącej stosunek podstawowy, a nie umowy będącej źródłem zobowiązania wekslowego. Skoro powód może swe zarzuty podnosić w ewentualnym procesie o zapłatę z weksla, to nie ma on interesu prawnego do wywodzenia roszczenia z art. 189 k.p.c. W niniejszej sprawie powód nie może uzyskać skutku w postaci definitywnego zakończenia sporu lub prewencyjnego zapobieżenia powstaniu takiego sporu na przyszłość, nawet bowiem hipotetyczny wyrok uwzględniający powództwo nie może wpływać na skutki ewentualnego indosu. Niezależnie od powyższego, pozwana zaprzeczyła, aby roszczenie zabezpieczone wekslem wygasło i stwierdziła, że ugoda z 8 czerwca 2011 r. nadal obowiązuje. Ostatecznie pozwana wniosła o oddalenie powództwa zarówno głównego jak i ewentualnego.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy w Katowicach oddalił powództwo główne i ewentualne oraz zasądził od powoda na rzecz pozwanej koszty procesu.

Sąd Okręgowy ustalił, że dnia 6 listopada 2009 r. powód zawarł z J. H., M. H., E. H. i A. K. umowę notarialną, mocą której nabył udziały w nieruchomości położonej w M., za łączną kwotę 2.374.500 zł. W dniu zawarcia umowy sprzedający potwierdzili odbiór od powoda kwoty 479.000 zł zadatku. Pozostała część ceny w kwocie 1.899.600 zł miała być uiszczona do dnia 15 grudnia 2009 r. Co do należytego i terminowego wykonania tego zobowiązania, K. W. poddał się egzekucji stosownie do art. 777 § 1 pkt. 4 k.p.c. Zgodnie z zapisem w pkt. (...), powód wniósł o wpisanie na podstawie tej umowy jego prawa własności w księdze wieczystej prowadzonej dla przedmiotowej nieruchomości przez Sąd Rejonowy dla (...) Wydział Zamiejscowy w Czernihowie. Termin zapłaty został następnie zgodnie przesunięty przez strony umowy na dzień 20 stycznia 2010 r. W związku z niedotrzymaniem przez K. W. warunków umowy i brakiem zapłaty w umówionym terminie M. H., E. H. i A. K. złożyli w dniu 24 czerwca 2010 r. w formie notarialnej oświadczenie o odstąpieniu od umowy sprzedaży. Kwestia skuteczności odstąpienia od umowy była

przedmiotem sporu sądowego, jaki strony umowy sprzedaży toczyły przed Sądem Okręgowym w Krakowie (sygn.akt IC 5/11) oraz negocjacji, w wyniku których dnia 8 czerwca 2011 r. M. H. , E. H. i A. K. zawarli z powodem w formie notarialnej porozumienie połączone z oświadczeniem o ustanowieniu hipoteki. W pkt. (...) porozumienia stwierdzili, że oświadczenie o odstąpieniu od umowy jest nieskuteczne i nie wywołuje żadnych skutków prawnych, umowa z dnia 6 listopada 2009 r. nadal obowiązuje, a nabyte mocą tej umowy udziały we współwłasności nieruchomości stanowią własność K. W.. Dalej strony porozumienia postanowiły w punkcie (...), że w przypadku zapłaty przez K. W. na rzecz M. H., E. H. i A. K. kwot po 50.000 zł (łącznie 150.000 zł) w terminie do 14 czerwca 2011 r. oraz kwot po 29.000 zł (łącznie 87.000 zł) w terminie do 15 października 2011 r. na rachunek bankowy A. K., wszelkie roszczenia M. H., E. H. i A. K. zostaną zaspokojone i strony nie będą mieć względem siebie żadnych roszczeń z tytułu umowy z dnia 6 listopada 2009 r.

Celem ochrony roszczenia określonego w punkcie (...), wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie, strony ugody ustaliły w punkcie (...) zabezpieczenia na wypadek niespełnienia się warunków, o których mowa w ust. (...). Jednym z nich miało być wystawienie przez powoda i jego siostrę I. W. (przez każde z osobna) weksli opiewających na kwoty po 79.000 zł na zlecenie M. H., E. H. i A. K. , z klauzulą „bez protestu”. W punkcie (...) porozumienia strony postanowiły, że w przypadku niewpłynięcia do dnia 14 czerwca 2011 r. do godz. 18.00 na rachunek bankowy A. K. kwoty 150.000 zł ugoda wygasa , nie wywołuje skutków prawnych i uważa się ją za niebyłą, bez potrzeby składania dodatkowych oświadczeń. Zarówno I. W. , jak i K. W. wystawili tego samego dnia, czyli 8 czerwca 2011 r., każde po trzy weksle. Tak więc , wystawionych zostało sześć weksli, wszystkie zawierały polecenie zapłaty takiej samej kwoty 79.000 zł , miały klauzule „bez protestu” oraz tę samą datę płatności 16 października 2011 r. Trzy weksle I. W. wystawione zostały odpowiednio : na zlecenie M. H., E. H. i A. K. . Dokładnie tak samo było w przypadku weksli wystawionych przez powoda.

Zapłata zgodna z punktami (...) i (...) porozumienia nie została przez powoda dokonana. Pismem z dnia 2 marca 2012 r. powód wezwał pozwaną do wydania mu oryginału weksla wystawionego na jej rzecz. Prawo własności powoda do przedmiotowej nieruchomości zostało ujawnione w księdze wieczystej. Sprzedający wszczęli egzekucje na podstawie umowy sprzedaży z dn. 6 listopada 2009 r. Powództwa K. W. o pozbawienie wykonalności tych tytułów wykonawczych były przedmiotem rozpoznania przez Sąd Okręgowy w Krakowie w sprawach IC 5/11 oraz IC 1051/11.

W oparciu o te ustalenia Sąd Okręgowy uznał, że zarówno powództwo główne (w wersji rozszerzonej żądaniem wydania weksla) jak i powództwo ewentualne, nie znajdują uzasadnienia w świetle art. 189 k.p.c. Powództwo główne, jako że powód nie mógł domagać się ustalenia nieistnienia dokumentu który istnieje. Natomiast żądanie ustalenia nieistnienia zobowiązania wekslowego było również bezzasadne, powód bowiem nie miał interesu prawnego w ustaleniu, skoro służyły mu zarzuty na gruncie ewentualnego procesu skierowanego przeciwko niemu i opartemu na tym wekslu. Ponadto zobowiązanie wekslowe powinno być postrzegana przez pryzmat funkcji weksla, który w przypadku indosu, pełni już inną rolę niż ta jaka wynika ze zobowiązania wekslowego pomiędzy wystawcą i remitentem.

W apelacji od tego wyroku powód zarzucił naruszenie art. 189 k.p.c. przez jego błędne zastosowanie i w odniesieniu do powództwa głównego uznanie, że powód domagał się ustalenia faktu nieistnienia weksla jako przedmiotu, podczas gdy domagał się ustalenia nieistnienia weksla jako dokumentu oraz, w zakresie powództwa ewentualnego, poprzez uznanie, że powód nie miał interesu prawnego w stwierdzeniu nieistnienia zobowiązania wekslowego, ponieważ roszczenie to będzie mogło być skutecznie dochodzone po indosowaniu weksla. Ponadto powód zarzucił brak w ustaleniach faktycznych tego, kto obecnie jest posiadaczem weksla.

W oparciu o te zarzuty powód wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania lub o uchylenie tego wyroku i orzeczenie zgodnie z żądaniem powoda oraz o zasądzenie na swoją rzecz kosztów zastępstwa procesowego w obu instancjach.

W odpowiedzi na apelację pozwana wniosła o jej oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny zważył co następuje.

Apelacja nie zasługuje na uwzględnienie.

Nie można uznać za uzasadnione zarzuty apelacji, sformułowane na gruncie art. 189 k.p.c., zarówno w odniesieniu do oddalenia powództwa głównego jak i ewentualnego.

W odniesieniu do tego pierwszego, nie może budzić wątpliwości, że powód nie mógł skutecznie domagać się ustalenia prawa lub stosunku prawnego na gruncie żądania ustalenia nieistnienia weksla. Już sama treść art. 189 k.p.c. przemawia za brakiem takiej możliwości. Przepis ten stanowi bowiem, że powód może żądać ustalenia przez sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, gdy ma w tym interes prawny. W pierwszym rzędzie zatem należy rozważyć czy w sprawie o ustalenie mamy do czynienia z żądaniem ustalenia istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa. Zestawiając to z treścią żądania powoda, należy stwierdzić, że domagał się on ustalenia nieistnienia weksla. Niezależnie zatem czy przedmiotem tego ustalenia jest przedmiot, jak wskazał Sąd Okręgowy, czy dokument, jak chce tego w apelacji powód, nie mamy tu do czynienia ani z prawem, ani ze stosunkiem prawnym i już z tej przyczyny to powództwo podlegało oddaleniu także w wersji rozszerzonej, oczywistą jest bowiem konsekwencja w postaci braku możliwości wydania weksla.

Oceniając natomiast zasadność roszczenia ewentualnego o ustalenie nieistnienia zobowiązania wynikającego z weksla o który chodzi w tej sprawie, zasadnie Sąd pierwszej instancji w pierwszym rzędzie rozważył czy zachodzi przesłanka merytoryczna takiego powództwa w postaci interesu prawnego, rozumianego jako potrzeba ochrony sfery prawnej powoda, którą może uzyskać przez samo ustalenie stosunku prawnego lub prawa. Trafnie także zaakcentowane zostało, że powództwo z art. 189 k.p.c. przysługuje jedynie wtedy, kiedy interes stron nie może zostać zabezpieczony w inny sposób, a o wyborze formy ochrony praw przewidzianej w art. 189 k.p.c. decyduje interes prawny powoda, który to interes zachodzi, jeżeli sam skutek, jaki wywoła uprawomocnienie się wyroku ustalającego, zapewni powodowi ochronę jego prawnie chronionych interesów, czyli definitywnie zakończy spór istniejący lub zapobiegnie powstaniu takiego sporu w przyszłości. Interes prawny istnieje zatem tylko wtedy, gdy powód potrzebie ochrony prawnej swej sfery prawnej uczynić może zadość przez samo ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku prawnego lub prawa. Konsekwentnie zatem należy przyjąć, że interes ten nie istnieje wówczas, gdy jest możliwe wytoczenie powództwa o świadczenie, chyba że ze spornego stosunku prawnego wynikają jeszcze dalsze skutki, których dochodzenie w drodze powództwa o świadczenie nie jest możliwe lub nie jest jeszcze aktualne (por. wyrok SN z dnia 30 października 1990 r., I CR 649/90, lex nr 158145). Reasumując należy stwierdzić, że interes prawny, w rozumieniu art. 189 k.p.c., istnieje wówczas, gdy powód na innej drodze (w procesie o świadczenie, o ukształtowanie prawa lub stosunku prawnego lub poprzez uzyskanie orzeczenia o charakterze deklaracyjnym) nie może osiągnąć w pełni ochrony swoich praw. Dotyczy to oczywiście także sytuacji kiedy ta ochrona jest możliwa na gruncie takich powództw skierowanych przeciwko stronie procesu poszukującej ochrony.

Z taką właśnie sytuacją mamy do czynienia w okolicznościach tej sprawy. Powód nie ma interesu prawnego w ustaleniu nieistnienia zobowiązania wekslowego w oparciu o argumenty które podnosi. Te argumenty związane z treścią porozumienia zawartego z pozwaną w dniu 8 czerwca 2011 roku, niezależnie od oceny ich skuteczności, która obecnie jest zbędna, może bowiem podnieść w ewentualnym procesie o zapłatę skierowanym przeciwko niemu, gdzie źródłem zobowiązania będzie weksel o który w tej sprawie chodzi.

Już ta argumentacja była wystarczająca dla uznania oddalenia powództwa ewentualnego za uzasadnione. Niezależnie od tego rację ma także Sąd pierwszej instancji, że brak możliwości ustalenia nieistnienia zobowiązania wekslowego, czego domagał się powód, wynika z charakteru samego weksla, abstrakcyjności zobowiązania wekslowego i możliwości w związku z tym oderwania się tego zobowiązania od stosunków istniejących pomiędzy stronami, a wynikających z zawartych przez nie czynności prawnych, które zostały opisane wyżej. Powtarzanie argumentacji tego Sądu jest zbędne. Dodać jedynie należy, że wobec przyznania w apelacji przez powoda, iż weksel znajduje się w posiadaniu pozwanej, snuć rozważań na temat ewentualnego indosu, ma póki co charakter czysto teoretyczny.

Również niejako dodatkowo, bo apelacja nie zajmuje się analizą porozumienia zawartego przez strony 8 czerwca 2011 roku i jego skutkami dla aktualnych stosunków łączących strony tego postępowania, wskazać należy, że niezależnie od tego czy uznane zostanie, iż porozumienie z dnia 8 czerwca 2011 roku utraciło w całości moc obowiązującą, jak zdaje się przyjmować Sąd Okręgowy, czy też niespełnienie przez powoda warunku zapłaty w terminie tam określonym skutkowało jedynie tym, że ugoda przestałaby obowiązywać tylko co do zgody na zapłatę niższej ceny, jak podnosi pozwana podpierając się orzeczeniami zapadłymi w innych sprawach, powód pozostał dłużnikiem pozwanej i weksel przez niego wystawiony w dalszym ciągu stanowi zabezpieczenie zapłaty długu, czy to wynikającego z przytaczanego porozumienia, czy też z umowy podstawowej zawartej 6 listopada 2009 roku.

Z tych względów Sąd Apelacyjny, na podstawie art. 385 k.p.c., oddalił apelację o kosztach postępowania apelacyjnego rozstrzygając w oparciu o art. 98 § 1 k.p.c. i § 6 pkt 6 w związku z § 13 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1348, ze zm.).